

HARI SINKLER LUIS (1885–1951), američki je nobelovac, jedan od najznačajnijih pripadnika takozvane izgubljene generacije. Napisao je više od 20 romana, oko 70 kratkih priča, nekoliko drama i zbirki poezije, a okušao se i kao filmski scenarista.

Nakon završenih studija na Jejlu, radio je kao novinar i urednik u brojnim časopisima. Svoj prvi roman, pod nazivom *Hike and the Aeroplane*, objavio je 1912, a popularnost je stekao delom *Glavna ulica* (1920). Nakon romana *Bebit* (1922), napisao je roman *Martin Arousmit* (1925), za koji je nagrađen Pulicerovom nagradom, koju je odbio da primi. Potom su usledila dela *Elmer Gantri* (1927), *Čovek koji je poznao Kulidža* (1928) i *Dodsvort* (1929). Prvi američki pisac koji je dobio Nobelovu nagradu za književnost postao je 1930. godine.

Tridesetih godina XX veka Sinkler Luis postaje jedan od najpopularnijih autora ne samo u svojoj domovini već i u Evropi. Među njegovim romanima iz tog perioda ističu se *Ana Vikers* (1933), *Umetničko delo* (1934), kao i *To je ovde nemoguće* (1935), koji se može bez dileme označiti kao začetnik političkog distopijskog žanra. Nakon Drugog svetskog rata napisao je nekoliko romana: *Cass Timberlane* (1945), *Kraljevska krv* (1947) i *God-Seeker* (1949). Roman *Svet tako širok* objavljen je posthumno, 1951. godine.

Luisov književni stil odlikuje pronicljiva i satirična kritika provincijalnog života američke srednje klase, malograđanskih vrednosti i konformizma. Njegova slobodoumnost, odbrana demokratskih načela i političkih sloboda, feminizam i antirasizam, otvoreni ateizam i antifašizam, često su izazivali protivrečne reakcije javnosti.

Umro je u Rimu, u šezdeset petoj godini, od posledica uznapredovalog alkoholizma.

Biblioteka
XX vek

Urednik izdanja
Kata Kaluđerović

Naslov originala
Sinclair Lewis
MAIN STREET

Sinkler Luis

GLAVNA ULICA

Prevod sa engleskog
Milana Slavenski

Predgovor
Petar V. Arbutina

Beograd
2022
DERETA

Džejsu Branču Kebelu
i
Džozefu Hergeshajmeru

PRIČA O AMERIČKOJ PEPELJUZI

Hari Sinkler Luis umro je u Rimu, 10. januara 1951. godine, navodno od uznapredovalog alkoholizma. Moglo bi se reći – od tipične bolesti pisaca, bar onih koji razumeju svet, svoje delo i sebe u vlastitom delu i u svetu. Njegov pepeo sahranjen je na groblju Grinvud u Sauk Centru, njegovom rodnom gradu (rođen je 7. februara 1885), u američkoj državi Minesoti. Osim datuma rođenja i smrti, na spomeniku još piše: „Pisac *Glavne ulice*“. Očigledno je da je Amerika pedesetih godina dvadesetog veka imala više razumevanja za svog duhovitog i dobronamernog kritičara nego ona s početka tog istog stoleća. Pogotovo ako uzmemo u obzir notornu činjenicu, koja decenijama stoji kao neka vrsta književnog aksioma, da je Sauk Centar poslužio kao model za fiktivnu Gofer-Preriju, grad u kojem se odvija radnja *Glavne ulice*. Srednja škola u Sauk Centru odavno nosi ime Sinklera Luisa, a nekoliko godina (1925–1926) nakon izlaska romana i prašine koja se

oko toga digla, srednjoškolske sportske timove iz njegovog rodnog grada nazivali su u okolini – mejnstritersima¹. To je bio deo arhetipskog prikaza preuzetog iz viceva koji su se tih godina pričali na račun malih američkih gradova, ali popularnost *Glavne ulice* više niko nije mogao da zaustavi, pa čak ni biblioteka u susednoj Aleksandriji,² koja je skoro odmah po izlasku zabranila ovu knjigu.³ Istina, na Luisa su bili besni i u rodnom gradu, ali se graja brzo slegla i ogorčenje je zamenio ponos što imaju jednog takvog pisca, pogotovo nakon izlaska *Bebita* (1922), trećeg Luisovog romana.

I sam dete američke provincije, Luis se prvi put sreo s kulturološkim različitostima na Univerzitetu Jejl, gde je diplomirao 1907. godine. U svojim autobiografskim

¹ Od Main Street – Glavna ulica (engl.).

² Nomen est omen (lat.) – Ime je znak. Paradoksi američkog društva kojima ćemo se u kontekstu ovog romana baviti u daljem tekstu možda su upravo najvidljiviji ovde. Najveća, mitska Aleksandrijska biblioteka, u antičkom gradu Aleksandriji, kao središte tadašnjeg svetskog znanja dobija pandan u američkoj provincijskoj biblioteci koja zabranjuje knjige.

³ Kao da su se rukovodili mišljenjem jednog od junaka *Glavne ulice*, Rejmonda P. Vaterspuna, poznatijeg kao Rejmi, zakletog neženje, „poslovođe i u isto vreme polovine osoblja u odeljenju za cipele u radnji *Bonton*“ u Gofer-Preriji, koji svoja čitalačka iskustva opisuje ovako: „Nevolja je sa knjigama u tome što one nisu tako skroz pregledane od inteligentnih cenzora, kao što su to filmovi; i kad odete u biblioteku i uzmete kakvu knjigu, nikad ne znate da li sa njom nećete samo gubiti vreme. Šta se meni u knjigama dopada, to je zdrava, istinski poučna priča, i kadgod... Eto, jednom sam počeo da čitam jedan roman od Balzaka, o kome se uvek toliko priča, i tu se priča kako jedna žena ne živi sa svojim mužem, to jest, nije mu žena. Pričaju se sve pojedinosti, odvratno! I jezik je bio zaista bedan. Rekao sam im to u biblioteci, i oni su uklonili tu knjigu. Ja nisam uskogrud, ali moram reći da ne razumem kakve koristi ima od takvog neuzdržanog rivenja po nemoralnosti! Sâm život je tako pun iskušenja, da čovek želi u literaturi da nađe ono što je čisto i što uzdiže“ (citirano prema ovom izdanju, str. 90). Ovaj odlomak, uz odluku biblioteke iz Aleksandrije, samo potvrđuje koliko je živopisnosti i pogođenih karaktera u ovom romanu.

tekstovima pisao je o tome koliko su njegov jezik i način izražavanja odudarali od akademski uštogljene i intelektualno decentne sredine američkog Istoka. Tu je upoznao različite akademske uticaje, koji će mu svakako kasnije biti pri ruci prilikom koncipiranja njegovih književnih likova i satiričnih slika raznolikih, uglavnom građanskih i buržoaskih društvenih slojeva, odakle i potiče većina njegovih junaka. Izvesno vreme je radio kao novinar za časopise *The Saturday Evening Post* i *Cosmopolitan* i bio urednik kod nekoliko izdavača. Međutim, njegove ambicije su bile prevashodno književne, te su u tom smeru išla i njegova interesovanja. Nesumnjivo je i vidljivo u njegovom delu da je znao i pomno pratio šta je o američkom društvu govorio i pisao Embrouz Birs⁴, pisac antologijskog *Đavolovog rečnika*, „najotrovnije pero američkog novinarstva“, kao što sličnim sistemom analogija možemo da izvedemo zaključak da se na Birsu i Luisa

⁴ Ambrose Gwinnett Bierce (24. jun 1842; pretpostavlja se da je umro nakon 26. decembra 1913) bio je američki književnik i novinar, poznat kao autor ratne priče „An Occurrence at Owl Creek Bridge“ i *Đavolovog rečnika*.

Birs se kao mladić na početku Građanskog rata 1861. priključio severnjačkoj vojsci, učestvujući u nekim od najkrvavijih bitaka, a 1864. je bio teško ranjen u glavu u bici na planini Keneso. Ta iskustva, ali i traumatični privatni život – jedan sin mu je izvršio samoubistvo, drugi umro od upale pluća, a od žene se razveo zbog preljube – značajno su uticali na njegov opus. Birs je uglavnom pisao na Zapadnoj obali, a od 1887. do 1906. bio je jedan od najuticajnijih kolumnista u novinama Vilijema Randolfa Hersta.

Krajem 1913. prešao je meksičku granicu kako bi izveštavao o meksičkoj revoluciji; prema nekim navodima, priključio se vojsci Panča Vile, i nakon toga, za njega se više nije čulo. Njegov nestanak predstavlja jednu od najvećih nerazjašnjenih misterija američke književnosti. Tom događaju je meksički književnik Karlos Fuentes 1985. posvetio roman *Stari Gringo*, po kojem je četiri godine kasnije snimljen istoimeni film, u kojem Gregori Pek tumači Birsov lik (izvor: https://sh.wikipedia.org/wiki/Ambrose_Bierce).

„nastavio“ Henri Luis Menken⁵, svakako jedan od najznačajnijih i najobrazovanijih američkih novinara prve polovine dvadesetog veka. U ovom tekstu ćemo citirati nekoliko odlomaka iz Birsove i Menkenove zaostavštine, tek da oplemenimo i delimično objasnimo satiričnu oštricu, originalne i često duhovite kritičke uvide i intelektualnu studioznost Sinklera Luisa.

⁵ Henry Louis (H. L.) Mencken (12. septembar 1880. – 29. januar 1956) bio je američki novinar, esejista i satiričar, lingvista i urednik poznat po žestokoj kritici američkog društva svoga doba i nekonformističkim stavovima, od kojih neki i dan-danas izazivaju kontroverze. Smatra se jednim od najpopularnijih i najuticajnijih književnika SAD u prvoj polovini dvadesetog veka.

Rodio se i odrastao u Baltimoru, gde je proveo skoro ceo život. Godinama je radio kao urednik i kolumnista *Baltimore Suna*, zbog čega je dobio nadimak Mudrac Baltimora. Poreklom Namac, za vreme Prvog svetskog rata stekao je reputaciju jednog od vodećih germanofila u SAD, zalažući se da se SAD ograde od Velike Britanije. Svoje stavove kasnije je obrazlagao tezom da su Amerikanci, zbog sve većeg broja imigranata, davno prestali da budu anglosaksonska nacija, to jest, da su razvili sopstvenu kulturu, koja se, između ostalog, ogledala i u autentičnom jeziku. Te tvrdnje kasnije je razvio u kapitalnom delu *The American Language*, lingvističkoj studiji objavljenoj 1919. godine.

Kao sledbenik Ničeove filozofije, Menken je smatrao da u svakom društvu postoji uski krug nadarenih pojedinaca, koji su superiorni u odnosu na „prostačke“ mase; taj elitistički stav kasnije je iskazivao i otvorenim prezirom prema predstavničkoj demokratiji, ali i „etabliranim“ institucijama kao što su institucionalna religija i brak. Argumente za svoje antidemokratske stavove često je pronalazio na američkom Jugu, gde je demokratija davala legitimitet negativnim pojavama kao što su rasizam, zadrtnost i primitivizam. Te pojave je posebno kritikovao prateći kao novinar čuveni Skoupsov, ili „majmunski“ proces. Kao smrtni neprijatelj populizma, Menken se tridesetih godina okrenuo i protiv Nju dila, smatrajući da njime Frenklin Delano Ruzvelt povlađuje „prostačkim masama“. S druge strane, u isto vreme je, uprkos svojoj germanofiliji, postao i žestoki kritičar nacizma, nazivajući Hitlera „nasilnikom“.

Menken se, uprkos svom javnom protivljenju instituciji braka, nakon sedmogodišnjeg udvaranja 1930. oženio Sarom Hart, nekadašnjom aktivistkinjom za pravo glasa žena. Ona je kasnije obolela od tuberkuloze. Menken je 1948. doživeo moždani udar; umro je u snu, nekoliko godina kasnije (izvor: https://sh.wikipedia.org/wiki/H._L._Mencken).

*

Njegov prvi roman, *Naš gospodin Ren* (1914), nije ostao neprimećen, kako to obično biva sa romanima-prvencima; naprotiv, dobio je veoma pozitivne kritike. Verovatno ga je izostanak većeg književnog uspeha naveo da produbi priču o karakterističnim pojavama, ljudima, licu i naličju njihovih života. Tako je nastala *Glavna ulica*, nacionalni doživljaj u istoriji američkog izdavaštva, roman-udžbenik američkog provincijalizma, dvostrana satira, usmerena na društvene i urbane osobenosti građana malog grada, ali i na velike gradove, prepune površnog intelektualizma.

Čim je završio rukopis *Glavne ulice*, Luis ga je, prema ranijem dogovoru, 17. jula 1920. godine predao čuvenom izdavaču Alfredu Harkortu, napominjući da se nada da će se prodati u bar deset hiljada primeraka. Nakon prvog čitanja, kako neki Luisovi biografi i bliski prijatelji tvrde, Harkort je bio oduševljen, i njegova procena je bila da minimalni tiraž treba da bude dvadeset hiljada primeraka; njegov menadžer je predviđao dvadeset pet hiljada primeraka. Niko od njih nije bio u pravu. Samo u prvih šest meseci 1921. godine *Glavna ulica* je prodana u sto osamdeset hiljada primeraka, postavši jedan od glavnih događaja u istoriji američkog izdavaštva do današnjih dana. Štampari nisu mogli da odštampaju dovoljan broj primeraka u odnosu na porudžbine. Knjiga je imala neverovatan komercijalni uspeh i bila je najprodavanije delo te godine prema top-listi *Publishers Weeklyja*.

Žiri za dodelu Pulicerove nagrade dodelio je *Glavnoj ulici* nagradu za 1921, ali ju je upravni odbor poništio i preimenovao odluku žirija. Te godine je nagrada pripala

romanu Edit Vorton, *Doba nevinosti*. Istini za volju, i ovaj takođe odličan roman, na jedan drugačiji način u odnosu na *Glavnu ulicu*, nosi izvesnu notu provokativnosti, koja takođe narušava konvencije ustaljenog američkog puritanizma i konzervativizma. Gledano iz pozicije glavnog junaka, Njulanda Arčera, njegove tragične podeljenosti između zakonite supruge Mej Veland i grofice Elen Olen-ske, ovo je priča o zabranjenoj ljubavi, koja se događa u Njujorku. Verovatno je upravni odbor Pulicerove nagrade odlučio da je bolje provokaciju izmestiti na Istočnu obalu, u grad koji ima sve simboličke osobine Amerike, a neka-ko je najmanje američki, nego dodeliti nagradu Luisu, u njegovom epicentru „prave Amerike“, podignute na nivo univerzalnog književnog simbola. Stereotip zabranjene ljubavi i „nevinosti“ američkog čoveka (i žene) pobedio je minucioznu studiju i kritiku karaktera, u kojoj je, bar formalno, glavni junak – žena. Izgleda da je Menken bio u pravu, s tim što se ova njegova teza može dvojako prime-niti na pomenute romane: „Čini se da je površnost inferi-ornog čoveka glavna odlika američkog romana.“⁶

Glavna ulica je bila jedna od prekretnica u američkom romanu. Naime, posle smrti Vilijema Dina Hauelsa⁷ (1920),

⁶ Henri Luis Menken, *Biti Amerikanac*, preveo s engleskog Dušan Đurić, Bernar, Stari Banovci – Beograd, 2015, str. 84.

⁷ William Dean Howells (1. mart 1837. – 11. maj 1920), američki pisac i književni kritičar. Uređivao je mesečnu reviju *Atlantik*. Bio je veliki pozna-valac svetske književnosti, ruske pogotovo. Mnogo je uradio na približava-nju L. N. Tolstoja i F. M. Dostojevskog američkim čitaocima. Napisao je i dve knjige, *Filozofija Tolstoja* (1897) i *Lav Tolstoj* (1908). Prema Hamlinu Garlandu, još jednom strastvenom obožavaocu Tolstoja, Hauels je uči-nio mnogo da Americancima protumači Tostojevo delo. „On je moralistu uvek doživljavao kao umetnika“ (*Književna baština, Tolstoj i strani svijet*, 1965, str. 396). Poznat po romanima *Uspon Silasa Lafama* i noveli *Putnik iz Altrurije*, verovatno je savremenim čitaocima najpoznatiji po priči „Božić

velikog prijatelja Marka Tvena, Sinkler uvodi novi senzibil u američku književnost, naporedo s Tvenovim i Hauelsovim realizmom i interesovanjem za američke teme i pomalo izvan akademizma Henrija Džejmsa i Natanijela Hotorna. On faktički postaje portparol američke kulture, koji, poput Hauelsa, prikazuje kulturu i navike življenja, ali ima kritički stav prema tim osobenostima. Izgleda da je i Amerikancima trebalo dosta vremena da to shvate.

Ideju o „američkom čoveku“ ili „menkenovskom“ tipičnom junaku: istaknutom pojedincu, uljuljkanom u udobnost svakodnevnog života i zaštićenom konvencijama zajednice i sigurnošću društvenih klubova izvan „besmišlenih dekreta sudbine, nedokučivih mandata i ćudljivosti Božije“ (Menken), Luis nastavlja s *Bebitom* (1922). Poput Gončarovljevog Oblomova, koji je postao sinonim za oportunistički i konformistički, i termin „Bebit“ je prešao u opštu upotrebu, označavajući američkog sredovečnog biznismena u njegovoj provincijalnoj samodovoljnosti, definisanoj potrebama i granicama vlastitog grada ili sela. Uspeh ga prati i s romanima *Erousmi* (naslov preveden na prostoru bivše SFRJ i kao *Martin Aerosmit, Dr Erousmi...*) (1925), satirama o medicini i lekarima, *Elmer Gantri* (1927), kritikom Protestantske crkve, *Dodsvort* (1929), u kojem se jasno vide naglašene razlike između američke i evropske kulture. Za roman *Erousmi* Pulicerov žiri mu 1926. godine ponovo dodeljuje nagradu, ali je Luis odbija.

svakoga dana“, objavljenoj još 1892. godine. U Hauelsovoj priči, mlađa sestra sebičnog tinejdžera na Badnje večere zaželi da je svakoga dana Božić, i njen stariji brat mora iznova i iznova da proživljava taj praznik sve dok ne počne da preispituje svoj život. Po ovoj priči snimljen je film reditelja Harolda Ramisa *Dan Marmota* (1993), s Bilom Marejem u glavnoj ulozi.

Nesporno je da je *Glavna ulica* simbolički i karakterološki postament za sve ove romane; teze, likovi i odnosi postavljeni u njoj stvorili su Luisovu američku književnu paradigmu. To se može videti u karakterologiji transponovanoj u političke ideje i društvenu realnost (para)intelektualne samodovoljnosti američkog društva u romanu *To je ovde nemoguće* (prvo izdanje 1935)⁸. Iz pozicije analize američke politike i društva u celini možemo da izvedemo analogije koje ga direktno vezuju za *Glavnu ulicu*. Te davne 1935. godine, Sinkler Luis je video nešto strašno u američkoj politici – potencijal „za pravu fašističku diktaturu“. Ovaj roman ponovo aktuelizuje davno viđene i napisane analogije sa Hitlerovim totalitarizmom. Kada je prvi put objavljen, prodat je u trista dvadeset hiljada primeraka. Posle američkih izbora 2016. godine i dolaska Donalda Trampa na vlast, roman *To je ovde nemoguće* za samo jednu nedelju prodat je na na sajtu Amazon.com u više desetina hiljada primeraka.

Doroti Tomson, druga žena Sinklera Luisa, intervjuisala je Hitlera 1931. godine. Očigledno je da su njeni utisci, kao i neposredna živopisnost *Glavne ulice*, koju je američki establišment dočekao „na nož“, značajno pomogli Luisu da stvori atmosferu romana *To je ovde nemoguće* i da izgradi uverljive analogije s američkom političkom scenom tridesetih godina dvadesetog veka i profašističkim liderima koji se pojavljuju na političkoj sceni u vremenima krize. *To je ovde nemoguće* je distopijska fantazija, veoma originalan pokušaj jednog pisca u tridesetim godinama prošlog veka da zamisli kako bi izgledalo ako

⁸ Prvi put objavljena na srpskom jeziku 2018. godine (Službeni glasnik, prevod Milan Đurić).

bi fašizam došao u Ameriku. U trenutku kada su unutrašnja i globalna nestabilnost jedine konstante u američkoj politici, ovaj roman nudi zastrašujuću sliku: to se, zaista, može dogoditi ovde. Luisova vizija je posle osamdeset godina od nastanka pouzdan vodič za naš politički trenutak. On je beskrajnom verom u mogućnosti književnog dela 1935. pokušavao da spreči nezamislivo: izbor pseudofašističkog kandidata za predsednika Sjedinjenih Država. Ista ta vera da ksenofobna Amerika ima snage da se pogleda u ogledalo i svoj karakter⁹ učini i dejstveno, a ne samo formalno fleksibilnijim izvan jednosmerne plutokratije, petnaest godina ranije stvarala je *Glavnu ulicu*.

*

Sinkler Luis nesporno spada u najznačajnije svetske pisce. Namerno ovde izostavljam odrednicu „američke“, jer sve prisutniji odnos imperativnog „kvalitativnog relativizma“ u odnosu na imperijalizam i kolonijalnu prirodu američke moderne kulture, pogotovo od druge polovine dvadesetog veka pa sve do današnjih dana, suptilno je izostavljao ovoga pisca iz preporučene literature, nezavisno od činjenice, vredne svakog respekta, da je prvi Amerikanac koji je dobio Nobelovu nagradu za književnost (1930), kao i da je Moderna biblioteka uvrstila *Glavnu ulicu* na listu od 100 najboljih romana na engleskom jeziku, gde zauzima 68. mesto. Treba imati u vidu da je do proglašenja Nobelove nagrade Sinkler Luis napisao petnaest romana,

⁹ „Racionalna vlast je bezlična, poslovi se obavljaju bez ličnih strasti, ljubavi ili mržnje, potpuno nezavisno od subjekta“ (Maks Veber, *Protestantska etika i duh kapitalizma*, prevod s nemačkog Nika Milićević, „Veselin Masleša“ – Svjetlost, Sarajevo, 1989, str. 37).

a da je Nobelov komitet u obrazloženju da se nagrada dodeljuje „... za njegovu energičnu umetnost opisivanja i njegovu sposobnost da sa duhovitošću stvori nove tipove likova...“ izdvojio romane *Glavna ulica* i *Erousmit*. Njegov najpopularniji roman posle *Glavne ulice*, *Bebit*, pominje se tek u širem kontekstu. Ni površnji čitalac romana ovog pisca ne može se složiti s tezom da je „stvarao nove tipove likova“, jer teško da je kod nekog drugog pisca kao kod Luisa stvarnost koja ga okružuje tako originalno transponovana u književnost.¹⁰ Junaci njegovih dela su autentični pripadnici američkog društva, sa pripadajućim lokalnim običajima, frazama, nacionalnim osobenostima i filozofijom života koja slavi prosečnost i uzdiže konformizam do nivoa najplemenitijih vrlina, dok slobodno izražavanje mišljenja proglašava najstrašnijim zločinom protiv društva. Kultura individue je svedena na najstrože disciplinovanje, društvenu kaštigu i apriorno isključivanje svih ideja koje se razlikuju od opšteprihvaćenih, što je otvoreno naglašeno baš u romanu *Glavna ulica*. Iako glavna junakinja Kerol Kenikat ima u sebi osobinu tipičnu za Amerikance s početka dvadesetog veka (ne vidim ni da su se sada stvari promenile, možda nagore) – borbeni egoizam, karakterišu je i nedozvoljene osobine: radoznalost, hrabrost i sposobnost za nezavisno razmišljanje i suočavanje sa problemima u „radostima lavirinta“, kako je

¹⁰ „U suštini svi, a ne samo veliki pisci koji odaberu izvesnu priču i napišu sopstvenu verziju te priče, postaju deo procesa adaptivne interpretacije. Pravilo važi za sve narativne umetnike, a ne samo za one koji se bave umetničkom prozom. Istoričari, biografi i novinari istraživanjem dolaze do sirovog materijala, na taj način pronalaze skelet priče, koju onda sopstvenim tumačenjem pretvaraju u narativ. Ispričati priču zapravo znači razumeti je“ (H. Porter Abot, *Uvod u teoriju proze*, prevela Milena Vladić, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 180).

te društvene dubioze i odnos individue prema njima nazivao Fridrih Niče. Ona kroz svoj lični lavirint prolazi unapred zacrtanim smerom lične odgovornosti, ali i latentne (mada veoma prisutne!) ironije, na kojoj Sinkler Luis gradi svoju karakterološku panoramu američke provincije. Njegova autentičnost i skoro obavezujući ironični otklon prema prirodi i ubrzanom i nespretnom građanskom genezi američkog društva, te odnosu prema strancima i provincijalizmu, dramaturški je okvir skoro svih njegovih romana. Kritika je to, uglavnom pogrešno, prepoznavala kao „nedostatak stila“, a američki puritanci, pripadnici intelektualnih elita i branitelji javnog morala kao subverziju koja ismeva društvene vrednosti.¹¹ U suštini, njima se i jeste narugao, što ne bi bilo tako strašno da nije tako tačno i minuciozno opisao bazu koja ih je trajno oblikovala – provinciju Srednjeg zapada, koja pokriva sve, od Gofer-Prerije do glavnih gradova, Vašingtona, na primer, koji takođe veoma kritički opisuje u *Glavnoj ulici*. U suštini, ovaj roman prikazuje provinciju koja je više duhovna nego geografska karakteristika.

¹¹ „Sa ove strane Bare, umetnost i politiku i religiju neguju ljudi veoma opskurnog porekla, defektnog obrazovanja i elementarnog ukusa. [...] Za takve harvardizovane seljake, život nije misterija, već nešto apsurdno prosto, nešto što se opisuje sa sigurnošću u par reči. Ako postanu kritičari, sva njihova kritika je stvar olakog imenovanja, uglavnom etičkog: za sve se nađe adekvatno poštansko sanduče, etiketa, i sve postaje lako. Ukoliko se osmele da prodiskutuju o velikim problemima ljudskog društva, jednako su spremni u svojim odgovorima: izglasaj i sprovedi jedan dovoljno snažan zakon, pa će oni podložni korupciji odmah postati nepodmitljivi. Ako se pak, hladeni nekim vetrićem lepote, odaju praksi kao kreativni umetnici, pesnici, dramaturzi, romanopisci – tada saznajemo da živimo u zemlji koja je model i predmet očajanja svim drugim državama na belom svetu, da je njena kultura koekstenzivna sa ljudskom kulturom i Prosvetenošću, i da je svaki neuspeh da se nađe sreća u takvoj jednoj kulturi rezultat velikog greha“ (Henri Luis Menken, *n. d.*, str. 82).

Ironija i satira su „smeh čoveka budućeg vremena nad ovim vremenom“ – Sinklerova pozicija je upravo takva. Predvideo je sve ono što je rodilo Nju dil i odredilo Ameriku u godinama koje su dolazile: od Eliota Nesa do prohibicije, mafije i „bejbi buma“, promene spoljne politike i Drugog svetskog rata, društvenih vrednosti i njihovih surogata oličenih u (pot)kulturi i američkoj demokratiji, kao najuspešnijem američkom izvoznom proizvodu. Suštinski, proizvodu koji je najuspešnije i najtragičnije oblikovao proizvođača, čak i u većoj meri nego one na koje je trebalo da ima uticaj agresivne (pot)kulture amerikanizacije.¹²

Najbolje je, ipak, da se vratimo na početak, u Gofer-Preriju,¹³ grad u Srednjoj Americi prepunjen tupoumnim buržoaskim konformizmom naroda Srednjeg zapada, srećnog što se valja u samozadovoljnom neznanju i životu određenom novcem, dečijom zaljubljenošću u tehnologiju

¹² „Video sam vas kako tražite duševnu hranu ispred veličanstvenih smrtnih grehova Pabla Pikasa. Video sam vas, Amerikanci, kako puštate da vam padnu maske, da bi ih popravila mašina, kao što se puštaju ploče u vašim popularnim barovima. Jednoga dana, ukoliko dozvolite ovakvu vrstu automatizma, naručićete svoju večeru u nekom od tih barova, platićete je, a neko drugi će je pojesti umesto vas i vi ćete biti nahranjeni, a da ne morate uopšte žvakati meso. I to će biti kraj vašega sveta – kraj našeg – kraj sveta koji je vekovima bio otrgnut od ništavila“ (Žan Kokto, *Pismo Amerikancima*, prevod s francuskog Dušan Đurić, Službeni glasnik, Beograd, 2019, str. 28).

¹³ Verovatno je čitaocima poznato da se jedan od nespretnih i prostodušnih junaka crtanih filmova Volta Diznija zove Šilja. U originalu njegovo ime je Goofy (Glupan). Očigledno je da je ovaj termin, ili jednu od njegovih mogućih transkripcija, imao na umu i Luis Sinkler, ne samo u pogledu elementarne gluposti već i naivnosti i nesnađenosti u odnosu na svet koji okružuje Gofer-Preriju. Pa čak i drugi deo imena grada, „Prerija“, sinonim je za prostranstva američkog Srednjeg zapada kao karakterističan pejzaž.

i automobile i finansijskim špekulacijama sa cenama zemlje i rančeva. Takvu zajednicu je najbolje opisao slavni Sinklerov prethodnik, već pominjani Embrouz Birs, baveći se dinamikom života, vrlina i zločina u odnosu na karaktere kojima je naseljena *Glavna ulica*, ali i sve druge glavne (ali i sporedne) ulice u provincijalnoj i većinski protestantskoj svesti „bele Amerike“.¹⁴

Međutim, važno je i sagledati jedan širi diskurs, izvan tipične Sinklerove ironije, koji ga, nezavisno od iskustava njegove junakinje Kerol Kenikat, kojima ćemo se baviti u narednim redovima, i ljutnje njegovih sugrađana posle izlaska romana, ipak svrstava u dobronamernog patriotu i iskrenog i sentimentalnog Amerikanca. To lice je ostalo skriveno iza sarkazma i satirične oštrice, a nigde, pa ni u Americi, kritika nije shvaćena kao dobra namera, već kao način i prostor za obračun i nedobronamernost.

Kao što smo rekli, *Glavna ulica* je objavljena 1920. godine. Tu godinu ekonomski analitičari uzimaju kao prelomnu godinu, u kojoj je američko selo prestalo da bude važna činjenica kapitalističke privrede. Time je polako počeo da nestaje i tipičan američki život, uspostavljen između surovosti osvajanja i otimanja prostora od prirode i indijanskih starosedelaca i tradicionalnih moralnih normi. Treba imati u vidu i samodovoljnu izolovanost Amerike toga doba. Prvi američki predsednik koji je u toj funkciji

¹⁴ „Naš osećaj greha je ono čime se naše vrline hrane; u retkom vazduhu univerzalne moralnosti oltarske vatre časti i svetionici savesti se ne mogu održavati. Zajednica bez zločina bila bi zajednica bez toplih uzdignutih osećanja – bez osećaja za pravdu, bez širokogrudosti, bez hrabrosti, bez velikodušnosti – zajednica malih samodovoljnih duša, nezanimljivih Bogu i neprimamljivih Đavolu“ (Embrouz Birs, *Senka na sunčaniku*, prevela s engleskog Ljiljana Marković, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 45).

napustio prostor SAD jeste Teodor Ruzvelt, odlazeći u Panamu 1906. godine. Prvi predsednik koji je napustio kontinent bio je Vudro Vilson, odlazeći u Francusku 1919, na kraju Prvog svetskog rata, sukoba u kome su i američki vojnici prvi put napustili američki kontinent. Rat je samo pokrenuo migracije mladih ljudi iz sela u gradove, a oni koji su ostali u malim gradovima, frustrirani u svom nezadovoljstvu, stvarali su i sobom svedočili iskrivljenu sliku tradicionalnih vrednosti američkog života. Takvu socijalnu grupu mladih nezadovoljnika, bahatih prostaka i „tumača“ patriotizma Sinkler Luis prikazuje jednim od likova iz Gofer-Prerije – Sijem Bogartom:

Si je stekao mnogo slave kad je išibao jednog farmer-skog momka, po imenu Adolf Pohbauer, zato što je bio „prokleti Namac“... Ovo je bio mlađi Pohbauer, koji je poginuo u Argoni, kad je pokušao da telo svog jenkijevskog kapetana prenese natrag u rov. U to vreme Si Bogart je još boravio u Gofer-Preriji i pravio planove kako će u rat.¹⁵

Ili, dijalogom Kerol Kenikat i njenog supruga doktora Kenikata:

„Ti – to je isto kao tvoji pogledi na rat – tako si se vraški predala da će Amerika postati militaristička...“

„Ali ti, ti si čist patriota!“

„Bogami, ja jesam.“

„Da, čula sam te kako si govorio večeras sa Semom Klarkom, kako da izvrdate i ne platite porez¹⁶ na prihod.“¹⁷

¹⁵ Citirano prema ovom izdanju, str. 391–392.

¹⁶ „U Americi zakon gravitacije bi bio ukinut kada bi lično vlasništvo trebalo da se skine sa prtljažnih kola“ (Embrouz Birs, *n. d.*, str. 72).

¹⁷ Citirano prema ovom izdanju, str. 416.

Mali gradovi, uprkos njihovom ekonomskom i socijalnom statusu, ipak, bez obzira na sve loše strane i ukorenjena i demagoški postavljena pravila, predstavljaju pravu supstancu jedne zemlje. U njima je sve vidljivo, ostaci života koji više nigde osim tu ne postoji, moderno vreme po tragovima koje je ostavilo na njima, osipanje i polako umiranje u naivnoj pristojnosti i gostoljubivosti. Vudro Vilson je još 1900. godine izjavio: „Istorija jedne nacije je istorija njenih sela, samo napisana naveliko.“ I to nije tipično samo za Ameriku. Zato ovaj roman, dvadeset godina nakon ovih tačnih i sudbinskih Vilsonovih reči, počinje rečenicom: „To je Amerika...“

*

To je Amerika – grad od nekoliko hiljada stanovnika, u predelu pšenice i kukuruza, mlekara i malih šumaraka.

Grad u našoj pripovesti zove se Gofer-Prerija, Minnesota. Ali njegova Glavna ulica je produžetak svih glavnih ulica. Priča bi bila ista u Ohaju ili u Montani, u Kansasu, Kentakiju ili Ilinoisu, a ne bi se mnogo razlikovala ni gore u državi Jork ili Karolinskim brdima.

Glavna ulica je vrhunac civilizacije. Da bi ovaj lord mogao da stoji pred radnjom *Bonton*, Hanibal je upadao u Rim, a Erazmo pisao po oksfordskim manastirima. Ono što Ol Dženson, bakalin, kaže Ezri Stubadiju, bankaru, to je od sada novi zakon za London, Prag i divlja ostrva po moru; što god Ezra ne zna i ne odobri, to je jeres koju ne treba ni znati, a prestup je poklanjati joj pažnju.¹⁸

Ovaj kratak kroki najdirektniji je uvid u topografske i socijalne karakteristike američkog Srednjeg zapada, u

¹⁸ Isto, str. 7.

koji kao gospođa Kenikat, žena lokalnog doktora Vila Kenikata, dolazi Kerol Milford, rođena kao ćerka sudije u Makatu u Minesoti, koja je u tinejdžerskim godinama postala siročić. Pohađala je Bladžet koledž,¹⁹ gde se na času sociologije upoznala sa knjigama o novoj organizaciji sela. U njenoj glavi se rađaju prvi obrisi njene životne „misije“ – preobražaja životnog prostora i redizajniranja sela i gradova.²⁰ Nakon koledža, pohađa biblioteksku školu u Čikagu, gde usvaja revolucionarnije ideje i stavove o novim aspektima revitalizacije seoskog života. Postaje bibliotekarka u Sent Polu, glavnom gradu države Minesote, i nakon izvesnog vremena, udaje se za Vila Kenikata, doktora iz malog grada Gofer-Prerije. Kada se venčaju, Vil je ubeđuje da žive u njegovom rodnom gradu. Odmah po dolasku sa medenog meseca iz Kolorada,

¹⁹ „Bladžet koledž je na kraju Mineapolisa. To je branik zdrave religije. Još uvek pobija skorašnje jeresi Voltera, Darvina i Roberta Ingersola. Bogobojažljive porodice u Minesoti, Ajovi, Viskonsinu, Dakoti, šalju svoju decu tamo da ih Bladžet štiti od pokvarenosti univerziteta. Ali on u sebi skriva i mile devojke, mlade ljude koji umeju da pevaju, i jednu nastavnicu koja istinski voli Miltona i Karlajla. Dakle, četiri godine koje je Kerol provela u Bladžetu nisu potpuno bačene. Mala škola, mali broj suparnika, dopustili su joj da isproba svu svoju opasnu raznovrsnost. Igrala je tenis, priređivala vesele prijateljske večeri, odlazila je na jedan viši kurs drame, 'flertovala', pripadala nekolicini društava u kojima su se negovale lepe umetnosti ili se revnosno jurilo za nečim što se zove 'opšta kultura'“ (isto, str. 10).

²⁰ „Cele poslednje godine u školi brižljivo je ispitivala sve eksperimente i delimične uspehe i vezivala ih za neku karijeru. Svakodnevno, na stepenicama biblioteke ili glavne zgrade, drugarice su se pitale: 'Šta ćemo kad svršimo koledž?' Čak i one devojke koje su znale da će se udati, pravile su se kao da merkaju neki važan poslovni položaj, a one koje su znale da moraju da rade, nagoveštavale su neke basnoslovne prosce. Kerol je bila siročić; njena jedina rodbina bila je sestra, sva natopljena mirisom vanile, koja se udala za nekog optičara u Sen Polu. Veći deo novca što ga je nasledila od svoga oca potrošila je. Nije bila zaljubljena – to jest, ne često i ne na duže vreme. Moraće da zarađuje svoj hleb“ (isto, str. 12).

Kerol, ispunjena prezirom prema fizičkoj ružnoći grada i samozadovoljnom konzervativizmu njegovih stanovnika²¹, odmah počinje sa svojim planovima da prepravi i oplemeni život u gradu. Ovde treba imati u vidu poziciju glavne junakinje, koju Sinkler Luis veoma pažljivo opisuje kao nezrelu, ali dobronamernu, koja se ne miri s gledištima da u životu ne postoji ništa više od zemlje, terora slobodnih tumačenja religioznih opredeljenja i permanentnog prekora zbog nedovoljne vere ili načina ispovedanja²², elevatora za žito, sticanja i glasanja za republikanskog kandidata, niti nešto više u ljudskim odnosima od praznih i ispraznih formi druženja i ogovaranja. Njena fascinacija selom i ruralnim načinom života tipična je za period u kojem se radnja romana dešava, kada selo opada kao ekonomska kategorija uticaja na društvenu stvarnost i iz realnosti prelazi u realističke romane s romantičnim sentimentom i junacima. Slike su skoro identične kod Marka Tvena, Hauelsa, Janka Veselinovića, L. N. Tolstoja ili Svetolika Rankovića. Vreme opadanja realnosti povećava prostore imaginativnih proširenja, samo što književnost nije uvek život, a sociološkim studijama nedostaje povratak realnosti od koje su krenule. Kerol je fascinirana tom slikom i njena razočaranja

²¹ „Na ovom području se ustalila samo jedna vrsta teokratije, koja se vrlo brzo degenerisala na plutokratiju sa jedne strane i klasu sterilnih 'učenjaka' sa druge strane – strast za Bogom se pocepala na požudu za dolarima i sklonost pukoj rečitosti“ (Henri Luis Menken, *n. d.*, str. 104).

²² „Crkveno-policijska kontrola nad životom pojedinca, koja je u oblastima kalvinističkih državnih crkava bila tjerana skoro do same ivice inkvizicije, *mogla* je, naprotiv, da djeluje upravo *protiv* oslobađanja individualnih stega, koje je bilo uslovljeno asketskom težnjom za metodskim usvajanjem spasenja, i to je ona, pod izvjesnim okolnostima, stvarno i činila“ (Maks Veber, *n. d.*, str. 147).

počinju s nepodudarnostima „situacije na terenu“ i slike u njenoj imaginaciji. Ona ne nailazi na seosku aristokratiju, već na neprevrele građane, čija je jedina prednost u odnosu na siromašne došljake i emigrante to što su im deda ili otac rođeni u Americi ili što su treća generacija Amerikana koja nosi gaće i ima ih u svom posedu, poneki čak i nekoliko komada.

Sledeći svoju dečiju fascinaciju,²³ umorna od ogovaranja i nemogućnosti da bilo šta uradi u preoblikovanju društvenog života, ona pokušava da ode dalje ka korenima, pa posećuje jednu porodicu autentičnih pionira – naglo osiromašenu, ali još uvek prepunu nade – porodicu Peri, nadajući se da će kod njih uspeti da vidi iskonske i autentične vrednosti američkog života. Ali tamo nailazi na još rigidnije stavove:

Ovo je bila njihova potpuna filozofija... u doba aeroplana i sindikalizma:

Baptistička crkva (i donekle u manjem stepenu, metodistička, kongregacijska i prezbiterijanska) savršeno je, božanski ustanovljeno merilo u muzici, govorništvu, filantropiji i etici. „Nama ne treba sva ova moderna nauka, ili ovaj 'viši kriticizam' koji upropašćava naše mladiće po koledžima. Nama je potrebno da se vratimo natrag

²³ „Kad se verala duž obala tamne reke, Kerol je slušala njene bajke o prostranoj zemlji na zapadu, sa žutim vodama i izbelemim kostima bivola; o nasipima na jugu sa crncima koji pevaju i s palminim drvećem prema kojima ona večno tajanstveno klizi; i Kerol bi tada ponovo čula zaljuljana zvona rečnih brodova koji su se nasukali na peščane sprudove pre šezdeset godina. Na krovu je videla misionare, kockare u visokim cilindrima i dakotske poglavice sa crvenom čebadi. – Udaljuje se zviždanje u noći iza rečne okuke, pljeskanje točkova odbija se od borove šume, i samo se još vidi svetlucanje na crnoj vodi koja otiče“ (citirano prema ovom izdanju, str. 17).

istinitom Božjem svetu i dobroj zdravoj veri u pakao, kako su to nama uvek propovedali.“²⁴

Republikanska partija, velika stara partija Blena i Makinlija, namesnik je Gospoda i baptističke crkve za rešavanje ovozemaljskih stvari.

Sve socijaliste bi trebalo povešati.

„Harlod Bel Raj je divan pisac, i on daje vrlo moralne pouke u svojim romanima, i priča se da je on na njima zaradio gotovo milion dolara.“

Ljudi koji zarađuju više od deset hiljada godišnje, ili manje od osam stotina, nevaljalci su.

Evropljani su još gori.

Nikome neće škoditi ako popije čašu piva kad je topao dan, ali onaj koji okusi vino, pošao je pravo u pakao.

Device nisu tako devičanske kao što su bile.

Nikome nije potreban sladoled iz poslastičarnice; pita je dosta dobra za svakoga.

Farmeri zahtevaju suviše mnogo za svoju pšenicu.

Sopstvenici elevator-kompanija traže suviše mnogo prema plati koju daju.

Ne bi bilo više nevolje i nezadovoljstva u svetu kad bi svi radili onako predano, kao što je tata radio kad je krčio našu farmu.

[...]

Kerolino obožavanje heroja svelo se na učtivo odobravanje, a odobravanje na želju da umakne, i ona ode kući sa glavoboljom.²⁵

²⁴ „Jer čudesno svrhovito oblikovanje ovog kosmosa, koji je po otkrivenju Biblije, kao i po prirodnom uviđanju, očigledno podešen za to da služi 'koristi' ljudskog roda, daje da se vidi rad u službi ove bezlične društvene koristi, kao stvar koja ide u prilog slavi božjoj i koja je od Boga tražena. Potpuno isključenje teodiceje i svih onih pitanja o 'smislu' svijeta i života na kojima su se drugi satirali bilo je za puritance razumljivo samo po sebi, kao i – iz drugih razloga – za Jevrejina“ (Maks Veber, *n. d.*, str. 87).

²⁵ Citirano prema ovom izdanju, str. 221–222.

No, bez obzira na razočaranja, Kerol je dirnuta svim oblicima lepote, uključujući pejzaž Minesote i mladića koji u drugoj polovini romana dolazi u grad kao krojač i koji joj se udvara. Međutim, sve ih polako izjeda „virus provincije“, a svest o toj bolesti nije dovoljna za efikasno izlečenje. O tome najbolje govori jedan netipičan Prerijanac, ali ipak deo gradskog establišmenta, Gaj Polak:

„U svakom slučaju, Gofer-Prerija nije naročito rđava. Ona je kao i sva sela u svim zemljama. Većina mesta koja su izgubila miris zemlje, ali još nisu stekla miris pačulija – ili fabričkog dima – isto toliko su sumnjičava i nepogrešna. Mislim se, da mali grad nije, osim nekoliko lepih izuzetaka, društveno slepo crevo? Jednoga dana ova dosadna, mračna trgovišta mogu biti prastara kao manastiri. Ja mogu da zamislim farmera i njegovog mesnog zastupnika kako idu na motociklu, na svršetku dana, u grad bajniji od svake utopije Vilijama Morisa – muzika, univerzitet, klubovi za ovakve dangube kakav sam ja. (Gospode, kako bih ja voleo da imam istinski klub!)“

Ona upita impulsivno: „Zašto vi živite ovde?“

„Patim od trovanja selom.“

„To mora da je opasno.“

„Pa i jeste. Opasnije od raka koji će me sigurno ščepati u pedesetoj, ako ne prestanem sa ovim pušenjem. Bacil sela je klica bolesti koja – kao neki crv – napada ambiciozne ljude koji ostanu suviše dugo u provinciji. Naći ćete ga kao zarazu među advokatima, doktorima, sveštenicima i univerzitetski obrazovanim trgovcima, među svim onim ljudima koji su prigvirili u svet koji misli i smeje se, ali su se vratili svojim močvarama. Ja sam savršen primer toga. Ali neću da vam dosađujem svojim bolovima.“²⁶

²⁶ Isto, str. 225–226.

Doktor Kenikat je pravi egzemplar svoga malog grada, kao i njegovi sugrađani, kao što je glavna ulica u Gofer-Preriji etalon sadržaja i načina života svih američkih malih gradova. On je tipičan (malo)građanin, koji, kako odmiče radnja romana, evoluirao u čoveka koji shvata svet koji je izvan granice njegovog pogleda, ali ipak ostaje tipičan američki provincijalac, dominantan model američkog čoveka.²⁷ Automobili, sticanje novca koji bi obezbedio novu kuću i sigurnu i udobnu penziju, lov i ribolov i isprazne priče o cenama zemlje i vremenu, zatvaraju horizonte interesovanja doktora Kenikata. Daleko od toga da on nije pažljiv muž, ali goferski mačo stav ne podrazumeva da muž i žena dele sve, izvesna podređenost žene se ipak podrazumeva. U suštini, on je tragična ličnost ovog

²⁷ „Takav način razmišljanja odlikuje mentalitet seljaka – seljaka koji se zaglibio u blato svog đubrišta i najzad odlučio da tamo ostane – seljaka koji se odrekao svoje jedine razvratne želje koju je možda nekad imao: da tupo zuri u zvezde. Mentalitet tog tupavog i večnog *felaha* – najstarijeg čoveka hrišćanstva – jeste, uz neznatne adaptacije, sličan mentalitetu američkog naroda. Seljak poseduje veliku prepredenost u praktičnim stvarima, ali mu ne polazi za rukom da vidi dalje od komšijskog dvorišta. On voli novac i zna kako se zgrće imetak, ali njegov kulturni razvitak stoji tek nešto iznad proseka domaćih životinja. On je žestoko i nabusito moralan, ali je njegova moralnost vulgarno izjednačena sa njegovim ličnim interesima. Emotivan je i lako se da zaplašiti; međutim, njegova mašta nije u stanju pojmiti apstraktne misli. On je vatreni nacionalista i rodoljub, ali se istovremeno divi barabama koje su zasele na položaje i uvek je, ako može, spreman da izigrava poresku upravu. Ima okorele stavove o svim velikim državnim problemima, ali su devedeset posto njih naprosto imbecilni. Žestoko je ljubomoran na ono što smatra svojim pravima, ali je brutalno netolerantan prema tim istim kada se odnose na drugog čoveka. On je religiozan, ali je njegova religija lišena svake lepote i dostojanstva. Taj čovek je, bilo da je rastao u gradu ili na selu, normalni *Americano* – jedan stopostotni metodista, 'čudan momak', kju-kluks-klanovac i 'neznalica'. Takvih ima u svim zemljama sveta, ali samo ovde je u poziciji da vlada – samo su ovde njegovi antropoidni strahovi i provale besa ozbiljno shvaćeni kao logičke ideje, a neslaganje sa njima se kažnjava kao neka vrsta javne uvrede“ (Henri Luis Menken, *n. d.*, str 35–36).

romana, na sličan način kao i Kerol. Između njih teče reka nerazumevanja, stvarajući sve dublji jaz.

Borba Kerol Kenikat ne zavisi od njenog statusa supruge ili njene nesposobnosti da izvrši promene u svom usvojenom gradu. Niti od formiranje dramskog kluba, koji funkcioniše tek toliko da predstavi jednu osrednju predstavu, *Devojku iz Kenkekija*, niti od članstva u bridž klubu *Srećnih sedamnaest*, sastavljenom od elitne grupe mladih udatih žena. Imenovanje u bibliotečki odbor daje joj priliku da iznese svoje mišljenje o knjigama i čitanju, ali njene ideje nisu dobrodošle kod lokalnog bibliotekara, čija je politika da knjige čuva čistim obeshrabrujući čitaoce. Ona je uslovljena neuspehom zbog svoje nesposobnosti da pronade unutrašnji mir. Ali do takvih spoznaja potrebno je dorasti i steći dar iskrenosti prema sebi. Tek sa rođenjem deteta i nakon što su lokalne vlasti prekinule politički sastanak Nestranačke lige, Kerol napušta svog muža i seli se na izvesno vreme u Vašington, gde postaje službenica u ratnoj vladinoj agenciji. Tamo se sreće sa sličnim provincijalnim navikama i mišljenjima u malo drugačijem okruženju. Napokon Kerol shvata svoju sudbinu i u pravom svetlu vidi koordinate vlastitog života i njegovog smisla.

*

Iako neki kritičari smatraju da je u *Glavnoj ulici* Sinkler Luis posvetio malo pažnje formalnom razvoju zapleta i da roman predstavlja niz epizoda, a ne čvrsto konstruisanu radnju, možemo se samo delimično složiti s tim stavom. Pogotovu nakon dela koji se tiče Kerolinog odlaska u Vašington, odnosno njenog povratka u Gofer-Preriju. U

poslednjim poglavljima shvatamo ono što nam je stalno bilo pred očima i što je, istovremeno, bila osuda u vreme izlaska romana i vrlina tokom njegovog trajanja u poslednjih sto godina. Ono što od duhovitih Luisovih opaski i živopisno oslikanih karaktera nismo mogli da vidimo, to je da je *Glavna ulica* u stvari bildungs-roman. Ne samo po tome što opisuje obrazovanje mlade osobe kroz niz iskušenja već i zato što pokazuje simultano poređane vrline i mane američkog života i, nije manje važno, dobronamernost pisca da ih prikaže. Mislim da je sve rečeno u prethodnim redovima poslužilo piscu da izbegne zamke edukativnog romana, verovatno najdosadnije i najpromašenije forme i načina pisanja, bez obzira na početnu dobru nameru, iza koje se obično, skoro po pravilu, skrivaju hulje i dosadna naklapala, kojih je prepuna svetska književnost, a ni sa srpskom, bar u proteklih sto i više godina, nije bolji slučaj. Imam utisak da se ovaj trend uvećava sa činjenicom da raste broj glupaka spremnih da „sole pamet“ ljudima koji su dovoljno pristojni da ih saslušaju, iako ovi prvi nemaju tu osobinu.

Kerol u Vašingtonu primećuje da joj nedostaje briga koju su pokazivali, uz sve manjkavosti, građani Gofer-Prerije. Grad nudi slobodu i individualnost, ali i otuđenost, Gofer-Prerija traži poštovanje duštvenih standarda u zamenu za priznanje i ljubav bližnjih. Njena odluka je, kao i svaka druga, deo individualne odgovornosti. Ali završetak nije deo trijumfalnog povratka, već jednog drugačijeg, zrelog pogleda na stvari i pojave, koji možemo da vidimo iz saveta koji Kerol daje vašingtonska vođa sifražetkinja:

„Evo vam probe: dolazite li vi da 'osvojite istok', kao što se to kaže, ili dolazite da osvojite samu sebe?

To je mnogo komplikovanije nego što to ijedna od vas zna – mnogo komplikovanije nego ja sama što sam to znala kad sam počela da reformišem svet. Poslednja komplikacija u 'osvajanju Vašingtona' ili 'osvajanju Njujorka' jeste to što osvajači ne smeju na kraju da pobeđe! To je moralo biti tako lako u negdašnje dobro doba kada su pisci sanjali samo jednu stotinu hiljada knjiga, a skulptori o tome da ih počaste u velikim kućama, pa čak i buntovnici kao što sam ja imali su prostodušnu ambiciju: da ih izaberu za značajne položaje, i da ih pozovu da drže ciklus predavanja. Ali mi koji ne mirujemo, mi smo sve preokrenuli naopako. Sada, ono što je svakome od nas najotuznije, jeste: očigledni uspeh. Buntovnik koji je omiljen kod svojih zaštitnika može biti vrlo siguran da je ublažio svoju filozofiju da bi njima ugodio, a pisac koji zarađuje mnogo novca – siromasi, slušala sam ih kako se izvinjavaju piscima koji ne pišu romane sa 'srećnim završetkom', videla sam ih kako se stide svojih prekrasnih kofera koje su stekli prodajući prava izvedbe za film.

Želite li vi da se žrtvujete u jednom takvom svetu koji stoji glavačke, gde vas popularnost čini nepopularnim kod ljudi koje volite, i jedini neuspeh je jeftini uspeh, i jedini individualista je ona osoba koja se odriče sveg svog individualizma da bi služila nezahvalnom proletarijatu koji joj se plazi?“

Kerol se nasmeši blagonaklono, kao da bi htela da naznači da je ona zaista jedna od onih koje žele da se žrtvuju, a ipak uzdahnu: „Ne znam, bojim se da ja nisam takav heroj. Ja zaista nisam uradila ništa izvan kuće. Što nisam učinila ništa veliko...“

„To nije pitanje herojstva. To je pitanje izdržljivosti. Vaš Srednji zapad je dvostruko puritanski – prerijski

puritanizam povrh novoengleskog puritanizma. Postoji jedan način kako ćete kidisati na njega, jedini način, uostalom, koji može da pomogne ma gde: možete da posmatrate jednu po jednu stvar kod kuće, u crkvi, u banci, i da pitate zašto je to, i ko je to prvi doneo zakon da to mora biti tako. Ako dosta nas čine to dosta neučtivo, onda ćemo postati civilizovani za samo dvadeset hiljada godina, umesto što bismo morali da čekamo dve stotine hiljada godina, koliko moja prijateljica, cinični antropolog, određuje... Lak, prijatan, unosan domaći posao za supruge: da traže od ljudi da im daju definiciju svoga posla. To je najopasnija doktrina za koju ja znam!“

Kerol je premišljala: „Ići ću natrag! Nastaviću da postavljam pitanja. Ja sam to uvek i činila, i uvek sam pretrpela poraz u tome, a to je sve što mogu da uradim. Pitaću Ezru Stubadija zašto se protivi nacionalizaciji železnica, i pitaću Deva Dajera zašto se drogerista uvek oseća polaskanim kad ga oslove sa 'doktor', i možda ću upitati gospođu Bogart zašto nosi udovički veo koji liči na crknutu vranu.“

Vođa završi: „A vi imate još nešto. Vi imate dete koje treba da odgajite. To je moje iskušenje. Ja sanjam o deci – o jednom detetu – ja se prikradam po parkovima da ih vidim kad se igraju. (Deca u Dipon parku su kao kakva cvetna bašta.) A protivnici me zovu 'bespolnom'!“

Kerol je pomislila u užasu: 'Zar Hjugu ne bi bio potreban poljski vazduh? Ja mu neću dopustiti da bude seoski dripac. Ja mogu da ga vaspitam da ne zija po uglovima... Ja mislim da mogu.'²⁸

²⁸ Citirano prema ovom izdanju, str. 623–624.

Osvajanje samog sebe, svoga vremena i svoje večnosti,²⁹ pre osvajanja prostora, pre i nakon svega. To je Henri Luis Sinkler pokušao i uspeo da nam kaže. Nadam se samo da nije kasno, otišli smo predaleko u susret budućnosti, o kojoj ne znamo ništa bez prošlosti koju smo zaboravili. Ovaj roman je podsećanje da još uvek nismo daleko odmakli i da je daljine neko izmislio da bi obogatio naše zablude i naivnu veru, da bismo bili prevareni misleći da gospodarimo vremenom i prostorom.

Petar V. Arbutina

²⁹ „No, poput podjele rada, koja stoji u pozadini i pokreće vrijeme i tehnologiju, riječ je ipak o društveno priučenoj pojavi. Ljudi, zajedno sa ostatkom svijeta, bivaju usklađeni prema vremenu i njegovu tehničkom utjelovljenju, a ne obrnuto. Ključna sastavnica te dimenzije – kao i samog otuđenja – jest osjećaj da pojedinac nije drugo do bespomoćni promatrač. Svaki pobunjenik mora ustati protiv vremena i njegove nemilosrdnosti. Oslobođenje, stoga, u fundamentalnome smislu, mora uključivati oslobođenje od vremena“ (John Zerzan, *Anarhoprimitivizam protiv civilizacije*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 7).

To je Amerika – grad od nekoliko hiljada stanovnika, u predelu pšenice i kukuruza, mlekaru i malih šumaraka.

Grad u našoj pripovesti zove se Gofer-Prerija, Mine-sota. Ali njegova Glavna ulica je produžetak svih glavnih ulica. Priča bi bila ista u Ohaju ili u Montani, u Kansasu, Kentakiju ili Ilinoisu, a ne bi se mnogo razlikovala ni gore u državi Jork ili Karolinskim brdima.

Glavna ulica je vrhunac civilizacije. Da bi ovaj lord mogao da stoji pred radnjom *Bonton*, Hanibal je upadao u Rim, a Erazmo pisao po oksfordskim manastirima. Ono što Ol Dženson, bakaln, kaže Ezri Stubadiju, bankaru, to je od sada novi zakon za London, Prag i divlja ostrva po moru; što god Ezra ne zna i ne odobri, to je jeres koju ne treba ni znati, a prestup je poklanjati joj pažnju.

Naša železnička stanica krajnje je dostignuće arhitekture. Godišnji obrt gvoždarnice Sema Klarka predmet je zavisti sve četiri provincije koje sačinjavaju „Božju zemlju“. U umetnosti kino-palate *Ružin pupoljak* podrazumevaju se pouka i strogo moralan humor.

Takva je naša udobna tradicija i naša sigurna vera. Zar se ne bi odao kao ciničan tuđinac onaj koji bi Glavnu ulicu naslikao drugačije, ili zar ne bi pokvario raspoloženje građana razmišljajući da li možda ne postoje i neke druge vere?

1

I

Na jednom brdu kraj Misisipija, gde su još pre dve generacije logorovali Čipjua Indijanci, stajala je devojka čija se figura jasno ocrtavala prema severnom nebu, plavom kao razlićak. Ona sada nije videla Indijance; videla je mlinove i bleštave prozore oblakodera u Mineapolisu i San Polu; a nije mislila ni o Indijankama, ni o transportima čamaca, ni o Jenkijima, trgovcima krznom, čije su je senke opkoljavale. Ona je razmišljala o kremu od oraha, o dramama Brijea, o tome zašto se potpetice cipela krive, mislila je na to kako se nastavnik hemije bio zablenuo u njenu novu frizuru koja joj je skrivala uši.

Povetarac koji je preleteo hiljadu milja žitnih polja po-
vi joj taftanu suknju linijom tako ljupkom, tako punom
života i poletne lepote, da se srce slučajnog gledaoca dole
sa puta steže od čežnje kad je vide u toj lebdećoj slobodi.
Ona podiže ruke, odupre se vetru, suknja se zaleluja i
zablista, jedna kovrdža zaleprša divlje. Devojka na vrhu
brega: puna vere, slikovita, mlada; pije vazduh kao što bi

želela da pije život. Večita bolna komedija mladosti pune nade.

To je Kerol Milford, koja je na jedan sat odbegla iz Bladžet koledža.

Dani pionirstva, devica s kapama sa širokim obodom, dani kada su po jelovim proplancima ubijani medvedi sekirama, minuli su davno u nepovrat; a buntovna devojka je duh te uskomešane zemlje čije je ime američki Srednji zapad.

II

Bladžet koledž je na kraju Mineapolisa. To je branik zdrave religije. Još uvek pobija skorašnje jeresi Voltera, Darvina i Roberta Ingersola. Bogobojažljive porodice u Minesoti, Ajovi, Viskonsinu, Dakoti šalju svoju decu tamo da ih Bladžet štiti od pokvarenosti univerziteta. Ali on u sebi skriva i mile devojke, mlade ljude koji umeju da pevaju, i jednu nastavnicu koja istinski voli Miltona i Karlajla. Dakle, četiri godine koje je Kerol provela u Bladžetu nisu potpuno bačene. Mala škola, mali broj suparnika dopustili su joj da isproba svu svoju opasnu raznovrsnost. Igrala je tenis, priređivala vesele prijateljske večeri, odlazila je na jedan viši kurs drame, „flertovala“, pripadala nekolicini društava u kojima su se negovale lepe umetnosti ili se revnosno jurilo za nečim što se zove „opšta kultura“.

Među njenim drugaricama bile su dve-tri devojke lepše od nje, ali nijedna nije bila živahnija. Ona se isticala podjednako u učionici i na igrankama, mada su od tri stotine studenata u Bladžetu mnogi učili svoje zadatke

savesnije, a desetak njih je igralo boston okretnije od nje. Svaka ćelijica njenog tela bila je puna života – tanki zglavkovi, koža boje dunjinog cveta, bezazlene oči, crna kosa.

Ostale devojke iz njene spavaonice divile su se tananošći njenog tela kad bi je spazile u providnom negližeu, ili kada sva mokra izlazi iz kabine za tuširanje. Tada se činila upola tanja nego što su je zamišljale. Nežno dete sa kojim se mora postupati sa ljubavlju i razumevanjem. „Medijum“, šaputale bi devojke, i „spiritualna“. Ipak, toliko su joj nervi bili „radioaktivni“, tako je pustolovno bilo njeno verovanje u neku nejasno shvaćenu ljupkost i svetlost, da je bila energičnija od svih tih krupnih devojaka koje su sa razvijenim listovima u grubim vunanim čarapama pod prigodnim teget štofanim gimnastičkim pantalonama galopirale uz topot preko poda gimnastičke sale trenirajući za bladžetski ženski košarkaški tim.

Čak i kad je bila umorna, njene tamne oči su motrile. Ona još nije znala kako su preko svake mere ljudi sposobni da budu nehotice svirepi i nadmeno glupi. Ali ako bi ikad i upoznala ove moći, njene oči neće nikad postati mrgodne ni teške, ni plačevno zaljubljene.

I pored svih njenih oduševljenja, i pored sve ljubavi i simpatija koje je izazivala, Kerolini poznanici su se uvek nekako snebivali pred njom. Pa i kad je najvatrenije pevala himne ili smišljala vragolije, ipak je izgledala kao da uljudno održava razmak i da je kritična. Bila je lakoverna, možda; rođena obožavateljka heroja; zapitkivala je i ispitivala bez prestanka. Ma šta postala, uravnotežena neće biti nikad.

Njena raznovrsnost ju je splela. Naizmenice joj se činilo da u sebi otkriva izvanredan glas, talenat za klavir, dar za glumu, za pisanje, sposobnost da vodi organizacije. Uvek se razočaravala, ali bi uvek ponovo usplamtela – da stupi među studente dobrovoljce koji se spremaju za misionare, da slika scenarije za dramski klub, da skuplja oglase za kolečki časopis.

Svoj vrhunac dostigla je one nedelje po podne kad je svirala u kapeli. Njena violina preuzela je iz tame temu orgulja, a svetlost sveće ju je osvetlila u glatkoj, zlatnoj haljini, s rukom koja izvijena vodi gudalo, ozbiljnih usana. Svi muškarci su se tad zaljubili u religiju i u Kerol.

Cele poslednje godine u školi brižljivo je ispitivala sve eksperimente i delimične uspehe i vezivala ih za neku karijeru. Svakodnevno, na stepenicama biblioteke ili glavne zgrade, drugarice su se pitale: „Šta ćemo kad svršimo koledž?“ Čak i one devojke koje su znale da će se udati, pravile su se kao da merkaju neki važan poslovan položaj, a one koje su znale da moraju da rade nagoveštavale su neke basnoslovne prosce. Kerol je bila siročić; njena jedina rodbina bila je sestra, sva natopljena mirisom vanile, koja se udala za nekog optičara u San Polu. Veći deo novca što ga je nasledila od svoga oca potrošila je. Nije bila zaljubljena – to jest, ne često i ne na duže vreme. Moraće da zarađuje svoj hleb.

Ali kako da ga zarađuje, kako da osvoji svet – gotovo jedino radi dobra samog sveta – nije znala. Većina devojaka koje nisu verene, nameravale su da postanu nastavnice. Ovih je bilo dvojakih: lakomislene mlade devojke koje su priznavale da će napustiti „užasnu učionicu i umazanu dečurliju“ čim im se ukaže prilika da se udaju;

druge su bile vredne devojke – često čvornovata čela i izbuljenih očiju, koje su pri molitvi u školi molile Boga da „upravi njihov korak putem najveće korisnosti“. Ni jedne ni druge nisu privlačile Kerol. Prve su joj se činile neiskrene (njena omiljena reč u to doba). Ozbiljne pak, zamišljala je, mogu da počine isto toliko zla koliko i dobra svojom verom u analiziranje Cezara.

Te poslednje godine Kerol se čvrsto odlučivala čas za prava, čas da piše scenarije za film, čas da izuči školu za nudilje, čas da se uda za nekog nepoznatog heroja.

Onda se zanela sociologijom.

Nastavnik sociologije bio je nov. Bio je oženjen, stoga neprikosnoven, ali je došao iz Bostona; živeo je sa pešnicima i socijalistima i milionerima revolucionarima u univerzitetskom kvartu Njujorka, i imao je beo, jak vrat. Vodio je rascerekani razred kroz hapsane, utočišta milosrdnih društava, berze rada u Mineapolisu i u San Polu. Idući na kraju povorke, Kerol se ljutila na uvredljivu radoznalost ostalih koji su blenuli u siromahe kao da se nalaze u zoološkom vrtu. Osećala se kao veliki oslobodilac. Stavila je ruku na usta, kažiprstom i palcem bolno je stiskala donju usnu, mrštila se, i uživala što je tako drugačija od ostalih.

Jedan klasni drug, Stjuart Snajder, sposoban, krupan mladić u sivoj flannelskoj košulji i neuredno svezanoj crnoj mašni, sa razrednom kapom, načinjenom od zelenih i ljubičastih komada, gundao joj je u uho dok su iza ostalih ulazili u blatnjavo dvorište južne sanpolske klanice: „Ovi kolečki glupani me zamaraju. Toliko su naduveni. Trebalo je da su kao ja radili na farmi. Ti radnici tamo sve bi ih saterali u mišju rupu.“

Sinkler Luis
GLAVNA ULICA

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Nevena Živić

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-426-6

Tiraž
1000 primeraka
Beograd 2022.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(73)-31

821.111(73).09-31 Луис С.

ЛУИС, Синклер, 1885–1951

Glavna ulica / Sinkler Luis ; prevod sa engleskog Milana Slavenski ; predgovor Petar V. Arbutina. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2022 (Beograd : Dereta). – [6], XXVI str., str. 9–639 ; 21 cm. – (Biblioteka XX vek / [Dereta])

Prevod dela: Main street / Sinclair Lewis. – Tiraž 1.000. – Hari Sinkler Luis: str. [1]. – Priča o američkoj Pepeljuzi: str. I–XXVI. – Beleška o prevodiocu: str. 639. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-6457-426-6

а) Луис, Синклер (1885–1951) – “Главна улица”

COBISS.SR-ID 66388745